

A MAGÁNSZFÉRÁK SZAKRÁLIS TÁRGYAINAK HASZNÁLATA ÉS FUNKCIÓI NAPJAINKBAN CSÍKSZENTDOMOKOSON

Gyuris István Viktor

Bevezető

Tanulmányom tárgya az egyéni életterekbe kihelyezett szakrális tárgyegyüttesek vizsgálata. Mindennek alapja egy egyhetes intenzív terepkutatás Csíkszentdomokoson.¹ Kutatásom középpontjában az otthonokban kihelyezett, a különféle vallási kultuszokhoz, szentekhez, vallásos áhítathoz tartozó tárgyfeleségek megfigyelése állt.

Hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a mai otthonokban nem a hagyomány az egyetlen szervező erő, hanem egyéb tényezők is meghatározó jelentőséggel bírnak. Igyekeztem választ keresni azokra a kérdésekre, hogy a jelenkori viszonyok közt a házon belül hol helyezkednek el ezek a tárgyak, milyen típusokba sorolhatók, a szent és a profán milyen mértékben és módon keveredik, hogyan jönnek létre állandó vagy időleges kompozíciók, hogyan használják ezeket. Összesen tizennégy háztartás és egy üzlethelyiség tárgyanyagát vettem leltárba, elsősorban az itt készített interjúkra, nagymennyiségű fotóanyagra és az így dokumentált 580 tételnyi tárgyra támaszkodom.² A domokosiak vallásossága miatt szinte bármely háztartásban találhattam volna szakrális tárgyegyütteseket. A szűk időkorlát miatt azonban leginkább a különböző vallási társulati tagok otthonait kerestem fel, ezért az adatközlőim

---

1 Az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport két munkatársa, Fábíán Gabriella és Frauhammer Krisztina vezetésével, a Szegedi Tudományegyetem hét néprajz alap- és mesterszakos hallgatójának részvételével 2018. 08. 25. és 31. között.

2 Tételnek az egyértelműen behatárolható, elkülöníthető tárgyakat nevezem. A pontos darabszám nehezen meghatározható, hiszen a szakrális és profán tárgyak nagyfokú keveredésének következtében a tárgyegyüttesek részét képezik irodaszerek, varrókészletek, gyógyszerek stb. A kisméretű szentképek és fotók is darabonként szerepelnek ebben a számban, kivéve amikor kötegekben állnak.

többsége középkorú és idős nő.³ Néhány kiegészítő információval szolgált még a helyi plébános és három, hétéves ministráns lány.

Mindezek alapján nem céлом messzemenő következtetések levonása, ehelyett néhány példát mutatok fel olyan jelenségekre és törvényszerűségekre, amelyeket nem láttam viszont a szakirodalom áttekintése során. Ebben két fő vonulatra lettem figyelmes. Az egyik a Gunda Béla és K. Csilléry Klára által meghatározóvá vált kultikus-profán térfelosztás elve, amely középpontjában a lakótér szakrális és világi terei állnak oppozícióban.⁴ A korábbi kutatások gyakran a múltbéli állapotokra koncentráltak, az elrendezés hagyományait és archaikus törvényszerűségeit igyekeztek feltérképezni. A térfelosztás elvének kritikáját Pócs Éva fogalmazta meg többek között Bartha Elek és saját megfigyeléseire alapozva.⁵ Érvelésének középpontjában a terek kétpólusú szembeállításának kritikája áll. Állítása szerint a lakótérben nem elkülönült régiókba kerülnek a szakrális tárgyak, hanem azt többnyire esetlegesen terítik be. A Domokoson megfigyeltek leginkább Pócs Éva leírásához állnak közel, viszont a használatban eltérés mutatkozik. Az áttekintett tanulmányokban éppen a szakrális terek, tárgyak használatának bemutatását hiányoltam. Ugyan az egyes tárgyféleségek bemutatásánál általában szerepelnek rövid leírások a hozzájuk kötődő gyakorlatokról, viszont ezeket a cselekvéseket többnyire nem csoportosítják közös ismertetőjegyeik szerint nagyobb rendszerekbe. Tanulmányommal az eddigi kutatásoknak ezt a még hiányos láncszemét szeretném pótolni. Kutatásom során arra lettem figyelmes, hogy az otthonok szent terei különböző funkciókat töltenek be. Ötféle ilyen funkciót különítettem el, melyek a következők: (1) dekoráció és reprezentáció, (2) védelmi és segítő szerep, (3) megemlékezés és elhunytal való kommunikáció, (4) szimbolikus társaság, (5) templom helyettesítése. Az egyes funkciókat a tárgyak típusaiból, az elrendezésének mintázataiból

3 Adatközlők életkora (év), nők: 50, 51, 55, 56, 63, 64, 66, 68, 71, 75, 77, 78, 80, 81, 87, 88; férfiak: 60, 70. Ez a kör tovább bővítendő kevésbé vallásos, fiatal korosztályokkal. Az átfogó kép csak így lenne felvázolható.

4 Gunda Béla (1961). A társadalmi szervezet, a kultusz és a magyar parasztszoba térbeosztása. *A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei*, 17, 375-388.; K. Csilléry Klára (1981). Szentsarok. In Ortutay Gyula (főszerk.), *Magyar Néprajzi Lexikon IV.* (669-671). Budapest: Akadémiai Kiadó.

5 Pócs Éva (2001). Az asztal és a tűzhely – avagy hol van a szentsarok? In Hála József, Szarvas Zsuzsa & Szilágyi Szilágyi Miklós (szerk.), *Számadó. Tanulmányok Paládi-Kovács Attila tiszteletére* (375-388). Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete.

és a hozzájuk kötődő gyakorlatokból vezettem le. Mindezeknek a rendeltetéseknek a megértéséhez közelebb vihet a falu sajátos vallásos életének, a település és a lakóházak szerkezetének, a tárgytipusok és életpályájuk, valamint a szakrális és profán jellegű tárgyak keveredésének bemutatása. Írásomban e tárgykörök mentén kívánom megrajzolni a szakrális tárgyak helyét és szerepét a mai csíkszentdomokosi otthonokban.

A falu vallási élete

Csíkszentdomokos a Csíki-medencében helyezkedik el, harminc kilométerre északra Csíksomlyótól. Néhány domb közé szorult be a nagykiterjedésű falu, amely a 2011-es népszámlálás adatai szerint 6220 főt számlál. Ekkor a településen 5906 fő vallotta magát magyarnak, 83 cigánynak, 24 románnak, 97 fő pedig nem nyilatkozott. Nemcsak nyelvi, hanem felekezeti szempontból is rendkívül homogén településről van szó, a népszámlálás szerint a döntő többség, 5908 fő római katolikus. Emellett még az ortodox és református egyház bír a legtöbb hívővel, 27 és 24 fővel.⁶ A Csíki-medence vallási, történeti szempontból egyedi tájegység. Területén a katolikus hit és a ferences rend meghatározó szerepe folyamatos, ennek köszönhetően a helyiek vallássossága nagyobb mértékű, mint Erdély vagy Magyarország más területein.⁷ A falu búcsúja a templom felszentelésének ünnepe, amelyet a védőszent, Szent Domokos napján (augusztus 8.) tartanak.⁸ Nagy szerepe van a csíksomlyói és a szőkefalvi búcsúnak, emellett sokan vesznek részt a Medjugorje-ba tartó zarándokutakon.

Számos önszerveződő vallási közösség található a faluban, ezek közül a rózsafüzér társulatok a legjelentősebbek. Körülbelül 50 ilyen társulat van bejegyezve a plébánián, melyek tagsága 1637 fő volt a huszadik század végén. Egy helyi társulati tag elmondása szerint az utca méretétől függően 20–50 fő alkot egy-egy ilyen csoportot. Ezekben ritkán találhatunk férfiakat,

6 Institutul National de Statistică (2011). *Populația stabilă pe județe, municipii, orașe și localități componente la RPL 2011* (Népszámlálási adatok). Hozzáférés: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/> 2019. 01. 03.

7 Fábrián Gabriella (2018a). *A Csíki-medence vallási néprajza*. (szemináriumi jegyzet)

8 Balázs Lajos (szerk. 2006). Csíkszentdomokos. *Csíkszentdomokos*, Márton Áron Humanitárius Egyesület Csíkszentdomokosért – Hargita megye tanácsa. 221–222.

azonban a felnőtt női lakosság fele tagja valamelyik társulatnak.⁹ Élükön a társulatvezetők állnak, akik a közösség buzgó, áhítatos asszonyai, kivétel nélkül nagy imagyűjteménnyel (ezek többsége kéziratos imafüzet), jó fellépéssel bírnak, hiszen az egyes imaalkalmakat is nekik kell vezetniük. Ezért nagy tekintélynek örvendenek a faluban.¹⁰ Minden hónap első vasárnapján a társulatvezetők felkeresik a tagok otthonait és ekkor cserélik a titkot. A rózsafüzér társulatok mellett három skapuláré, két kamilliánus és egy engesztelő közösség is működik. A skapuláré és kamilliánus heti egy, az engesztelő csoport tagjai heti három alkalommal (hétfőn, szerdán és pénteken) gyűlnek össze. Több rózsafüzér csoport paraliturgiájában jelen van a nagybőjti keresztút, az adventi szálláskeresés és a Szent Antal napi búcsút megelőző kilenced.¹¹ Az egyéni imaéletet a rendszeresen cserélt titok határozza meg; közösen imádkoznak többek között a nagybőjtben, minden pénteken, a haldokló mellett, a halottas háznál, a temetés előtti este és a menyasszonyos háznál. A halottas menetben és búcsús körmenetben imádkozást kezdeményeznek és vezetnek. Igen tevékeny csoportokat alkotnak, gyűjtéseket szerveznek a teológusokért, templomjavításra, oltárdíszítésre és az ezekhez kapcsolódó munkákból is kiveszik a maguk részét.¹²

Településszerkezet és lakóházak

A település a dombok közé szorult, ezért egyes – jellemzően egyutcás – falurészek hosszan elnyúlnak a völgyekben. A leghosszabb ezek közül öt kilométeres, még a harangozás sem hallatszik el ezekbe a távoli falurészekbe. Egy 1995-ös adat szerint 1931 lakóház volt a faluban,¹³ melyek között

9 Az 56 társulat 1637 fővel rendelkezett, ebből 13 fő férfi, 1624 nő. Koruk: 31% 40 év alatti, 37% 40–60 év közötti, 32% 61 év fölötti. Foglalkozásuk: 46% háziasszony, 26% nyugdíjas, 25% aktív kereső, 1% tanuló. Iskolai végzettségük: 67% 8 osztályt vagy kevesebbet, 19% 10 osztályt, 13% 12 osztályt, 1% tanítóképzőt, továbbá hatan technikumot, öten egyetemet végeztek. Fábrián Gabriella (2005). A nők Csíkszentdomokos vallásos kisközösségeiben. In *Mindenes Gyűjtemény II. Tanulmányok Küllős Imola 60. születésnapjára* (409–419). Budapest: ELTE BTK. 411.

10 Balázs Lajos (2006) 226.

11 Fábrián Gabriella (2018b). *Az erdélyi Mária rádió és hatása a székelyföldi római katolikus egyéni és közösségi imagyakorlatra*. (kézirat). 11–12.

12 Balázs Lajos (2006) 226.

13 Balázs Lajos (2006) 326.

hagyományos parasztházakat, ezek mindenféle bővített változatait és új építésű házakat is találhatunk.

A hagyományos parasztházak két szobából álltak, melyek egy-egy ajtaja és ablaka a tornácra nyílt. Újabb jelenség további ablakok nyitása az udvar vagy az utca felé, az '50-es évektől pedig egy harmadik, tágasabb szoba zárja hátul a tornácot. Sor kerülhetett a tornácok újabb szobákká bővítésére vagy hátrafelé újabb szobák házhoz toldására.¹⁴ Számos szocialista típusház is található a faluban, a többséget viszont valamilyen átalakításon átment parasztház alkotja. Ezek egy része kétsorosra bővített, esetenként tetőszinttel is ellátott épület, melyeket külső képük alapján meg sem lehet különböztetni a külföldi idénymunkák jövedelméből épített legújabb házaktól. Sok új vagy felújított ház mögött még viszonylag érintetlen formában megtalálhatók a régi helyiségek. Legtöbbször itt laknak az idősek; gyakran él valamilyen formában több generáció egy fedél alatt. A központi helyiség többnyire egy konyha-étkező-nappali, az idősek gyakran ezt az egy helyiséget használják, náluk a többi szoba csupán reprezentációs célokat szolgál. A vizsgált tizen-négy háztartás közül négy volt egyedül élő idős otthona, a többi valamelyik többgenerációs együttélési formának felelt meg.

Jellemző tárgytipusok

A szakrális és profán tárgyak különböző tárgyegyütteseket, kompozíciókat alkotnak. A házban található hangsúlyosabb kompozíciókat illették *házi szentély*, *szentély*¹⁵ vagy *házi oltár*, *képpoltár*,¹⁶ *oltár*, *oltárka*, *oltárocska* névvel.

„Ez az én oltárkám!”¹⁷

„És akkor úgy véletlenül mikor itt járt, hogy is híjják? [...] Akkor én mondtam, hogy az szentély, és azt mondja »azt csak ön híjja szentélynek!« [nevet] De én úgy érzem, hogy

14 Balázs Lajos (2006) 147-148.

15 50 éves nő, 2018. 08. 26.; 68 éves nő, 2018. 08. 27.

16 51 éves nő, 2018. 08. 28.

17 77 éves nő, 2018. 08. 30.

ez az én szentélyem és ők [a szentek] tényleg a segítségemre vannak. Ezért raktam ki, nekem ennyi, ennyim van.”¹⁸

A többség azonban nem nevezi meg külön ezt a kompozíciók sorában. A tizennégy háztartás és egy üzlethelyiség tárgyegyüttese összesen 580 tételnek adnak helyet, melyből 432 szakrális jellegű. A vizsgált tárgyananyag legnagyobb részét a kisméretű szentképek (összes kép: 173 db) és családi fotók (88 db) alkotják. Népszerűek még a kisebb szobrok (35 db) és nem ritkaság az sem, hogy egy személynek több feszülete és rózsafüzére legyen (összesen: 25 db, 33 db). A képek és szobrok többsége Jézus (61 db) vagy Mária (99 db) alakját jeleníti meg. Gyakori ábrázolástípus a Jézus szíve (11 db), az Isteni Irgalmasság képe (12 db),¹⁹ Jézus a jó pásztor (5 db), Jézus az olajfák hegyén, Jézus tövisszuszorúval, keresztre feszített Krisztus, vagy az utolsó vacsora. Mária esetében pedig Mária szíve (11 db), Mária a gyermekkel (8 db), a medjugorje-i (14 db), a lourdes-i (11 db), fatimai (3 db) jelenések nyomán készült ábrázolások, emellett a csíksomlyói kegyszoborról készült képek (25 db) és az engesztelő mozgalom miatt a Rosa Mystica szobrok (4 db). A nagyméretű hálósobaképek közt is szerepel a Jézus a jó pásztor vagy más ábrázolások, de jellemzőbb a Szent család (12 db) vagy a Mária gyermekkel és galambokkal szentimentális jelenetei. Találkozni lehet még Szent Antal, Pio atya, lisieux-i Szent Teréz, sárkányölő Szent György, Szent Mihály arkangyal, a pápák közül II. János Pál, XVI. Benedek és I. Ferenc képeivel. Majdnem minden háztartásban megtalálható a Szent László-émlékévi miatt a lovagkirály, vagy az Ifjúság éve miatt Szent Imre képe, ezeket házszenteléskor osztotta a helyi plébános. Márton Áron (1896-1980) püspök erős helyi kultusszal bír, ezt a lakóterekbe kitett számos ábrázolás is jelzi. A csíkszentdomokosi születésű egyházférfi szülőháza helyét emléktáblával jelölték, a falu központjában szobrot állítottak neki, életútját pedig egy róla elnevezett múzeum mutatja be.²⁰ Az idősebbek maguk is emlékeznek személyére, voltak, akik nála bér málkoztak vagy nála voltak elsőáldozók. A képek hátulján

18 68 éves nő, 2018. 08. 27.

19 Az eredeti kép Fausztina nővér polocki rendházban történt látomásai alapján készült. Bővebben: <https://www.magyarKurir.hu/hirek/az-isteni-irgalmassag-kegykepenek-ismeretlen-tortenete> Hozzáférés: 2019. 01. 01.

20 Márton Áron Múzeum honlapja: <http://www.martonaronmuzeum.ro/> Hozzáférés: 2019. 01. 02.

egy ima található, amely Márton Áron szentté avatását hivatott elősegíteni. A helyiek rendszeresen imádkoznak is ezért.

Fontos megvizsgálni a tárgyak származását, korát és ahol erre lehetőség nyílik, ezek életpályáját is.²¹ Pozsony Ferenc a moldvai Külsőrekecsinben élő csángó család teljes tárgykészletét vette leltárba 1991-ben. Eszerint a szakrális tárgyak 70%-a valamikor 1975 után érkezett a háztartásba.²² Kutatásaim alapján Csíkszentdomokoson is hasonlóak lehetnek az arányok, itt is viszonylag kevés ennél régebbi szakrális tárgy van nyilvánosan kihelyezve az otthonokban. A szent sarkok és terek legidőtállóbb tárgyfelesége Barna Gábor megállapítása szerint általában a feszület.²³ Ez az erős szimbolikus tartalma és letisztultsága miatt valóban kiválóan ellenáll a különböző divatirányzatoknak. Domokoson is gyakran a feszület alkotja a fal dekoráció központi elemét, melyet divatos és épp emiatt gyakrabban cserélődő tárgyak vesznek körül. Emellett még a Biblia és imakönyvek kötetei tartoznak a legrégebb tárgyak közé, melyek képezhetik a kompozíciók részét vagy a használatból kiszorulva egy külön fiókban, dobozban kerülnek megőrzésre.

A tárgykészlet nagyobb bővülését Csíkszentdomokoson az 1989-es politikai változás, az újra meginduló csíksomlyói búcsúk, majd a rendszeressé váló külföldi idénymunkák hozták magukkal. Számos tárgy ajándékként kerül az otthonokba, ezek különösen kedveltek. Ugyanezt állapította meg Mislovics Andrea a hajdúdorogi görögkatolikus családoknál végzett terepmunka alkalmával, hiszen az ajándékozás gesztusa rangot ad a tárgyaknak.²⁴ A nagyméretű hálószobaképek egy része esküvői ajándékként került az új otthonokba, viszont alkalomtól függetlenül is vásárolták ezek fotóreprodukcioit a plébánián vagy házaló kegyeszerarusoktól. A képeket

21 A tárgy keletkezése, használata, esetleges újbóli felhasználása és megsemmisülése által kezelt értelmezési és újraértelmezési folyamat jelölésére Hofer Tamás a „*tárgyéletpálya*” fogalmát vezette be. Hofer Tamás (1983). A tárgyak elméletéhez. Felszerelések és tárgye-gyüttesek néprajzi elemzése. *Népi kultúra – népi társadalom*, 13, 39–64..

22 Pozsony Ferenc (1997.) Egy moldvai csángó család vallásos tárgyai. *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5*. Hozzáférés: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyar-sag/2010/ro/kriza_tarsasag_evkonyv_05/index.htm 2018. 12. 24.

23 Barna Gábor (2003). *Egy szent raktár. Tárgyak, szimbólumok, kommunikáció*. Szeged, Néprajzi Tanszék. 168–169.

24 Mislovics Andrea (2006). Szentképek a hajdúdorogi görög katolikus családoknál. In Barna Gábor (szerk.), *Kép, képmás, kultusz* (200–210). Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 205–206.

tekerceselve vették, majd maguk rámáztatták be. A kisebb szentképek többségét házszenteléskor, első misés vagy jubileumi misés ajándékként kapják. Számos dísz tárgy a népszerű csíksomlyói és szőkefalvi búcsúról származik, sokan hoznak magukkal szuveníreket medjugorje-i vagy lourdes-i zárándokltról. Az adatközlőim elmondása szerint a legdrágább szakrális tárgyak többsége külföldről származik, ezeket idénymunkák alatt szerzik be vagy kint dolgozó rokonoktól kapják ajándékba.

Rendkívül nehéz az egyes tárgytipusok élettartamát megállapítani. Mára a tömeggyártás révén a tárgykészletek a korábnál sokkal gyorsabb ütemben változnak. Azt, hogy melyik tárgy mennyi időt tölt egyes háztartásokban, Hofer szerint leginkább társadalmi és gazdasági tényezők határozzák meg.²⁵ A szakrális tárgyra nem jellemző az elhasználódás, viszont az örökérvényű szimbolikus tartalmuk ellenére is nagy veszélyt jelent rájuk a divat változása. Pozsony Ferenc, Iancu Laura és Pócs Éva is egybehangzóan a reprezentáció meghatározó szerepéről ír a kultusztárgyak esetében.²⁶ A csíkszentdomokosi tapasztalatok mégsem bizonyítják azt, hogy az újabb divatirányzatok leváltanák a korábbi tárgyfeleségeket. Leginkább egy egymás mellé halmozó tendenciára figyelhetünk fel, ahol a régebbi, esetleg divatjamúlt tárgyak sem kerülnek ki a kompozíciókból, legfeljebb átengedik a fő helyet az újabbak számára. A legmodernebb divattárgyak a holografikus háromdimenziós vagy képváltós szentképek, fluoreszkáló fatimai Mária szobrocskák, lourdes-i Mária alakú szenteltvíztartó palackok, órával vagy hőmérővel kombinált szentképek. A szakrális tárgyak életpályáját Barna Gábor a következőképp vázolta fel:

„A divatból kikopás állomásaai a következők lehetnek: a tárgy kikerül a szobából, kikerül a konyhába, majd a kamrába, a magtárba, az udvarra, legvégül pedig az udvari szemétdombra.”²⁷

25 Hofer Tamás (1983) 39-64.

26 Pozsony Ferenc (1997); Iancu Laura (2007). A fotográfia változó hagyománya a moldvai Magyarfaluban. In Szemerényi Ágnes (szerk.), *Folklór és vizuális kultúra* (411-421). Budapest: Akadémiai Kiadó. 329.; Pócs Éva (2007). Kultusz, emlékezet, dekoráció. A házbelső díszítése Gyimesközéplokon. In Szemerényi Ágnes (szerk.), *Folklór és vizuális kultúra* (382-410). Budapest: Akadémiai Kiadó. 395.

27 Barna Gábor (2003) 10.

Iancu Laura tapasztalatai szerint a magyarfalusiak egy ideig őrzik a régi képeket, viszont a divatjamúlt, károsodott tárgyak már nem számítanak a szentség méltó kifejezőjének, így a megsemmisítésük sem számít vétségnek. Ezzel szemben arra is látott példát, hogy épp ezek a régi képek kerüljenek ki újra a falakra.²⁸ Csíkszentdomokoson kevés 20. század első feléből származó képpel találkoztam, viszont a divat változásain túlmutató, halmozó magatartás alapvetően a megőrzésnek kedvez. Ez a ragaszkodás annyira erős, hogy egyesek a minden háztartásban megtalálható Római Katolikus Falinaptárat is részben megőrzik a közepén lévő kép kivágásával.

A szakrális tárgyak fontos szerepet képeznek a vallási szocializációban,²⁹ a gyerekek és a tárgyak viszonyáról azonban megoszlanak a helyiek véleményei. Egyesek nem szeretnék, hogy károsodjanak vagy esetleg tiszteletlenség érje a szent tárgyakat, ezért távolságtartásra intik a kisgyermekeket:

„Jaj nem szabad, mert az nagyon-nagyon értékes!”³⁰

Mások viszont megengedőek; szerintük bármilyen életkorban a gyerekek kezébe adhatók ezek a tárgyak.

„Én ezt már nem tartottam annyira fontosnak, tehát hogy ne nyúljon hozzá. Hanem sőt, a kezibe adtam. Nincs olyan, amit el tudna rontani ... Jó, a rózsafüzért is el tudja tépni ha el tudja szakítani, de most annyi van, annyit lehet pótolni. Tehát nem az a fontos, hogy ne hogy elszakadjon a rózsafüzér vagy bármi. Hanem hogy megszeresse.”³¹

Ez nemcsak generációs, hanem szemléletbeli különbség is, hiszen a legidősebb adatközlőm ugyanilyen megengedő állásponton volt.

28 Iancu Laura (2013). *Vallás Magyarfaluban*. Budapest, L'Harmattan – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék. 329.

29 A szentképek vallási szocializációban betöltött szerepéről írt: Wiebel-Fanderl, O. (1997). Vallás mint otthon? A vallásos képek és a vallásos nyelv ambivalenciája: az eleven és a merev imagináció közti hit képvise és nyelvive válása. (Die Ambivalenz religiöser Bilder und religiöser Sprache: Ein-Bild-ung und Ver-sprachlichung des Glaubens zwischen lebendiger und erstarrter Imagination), (ford. Rimai Éva) In Barna Gábor (szerk.), *Folklorisztikai Olvasmányok 1*. Szeged.

30 46 éves nő, 2018. 08. 30.

31 50 éves nő, 2018. 08. 26.

„-És amikor kisebbek voltak, mennyire kellett félni ezeket a tárgyakat tőlük, kézbe lehetett adni?

-Nem kellett, evvel játszhattak. Én hímeztem [...] és oda felültem s a kezibe adtam s mintha olvasta volna [...] játszadozt vele, elszórakozott. Nem, nem kellett.³²

Számukra az a legfontosabb, hogy a gyerekek megismerjék, megszeressék a vallási gyakorlatokhoz tartozó tárgyakat, a finomabb játszadozás pedig az önálló felfedezés természetes részét képezi. Az előbbi adatközlőm dédunokája játszadozás közben eltört egy szemet a rózsafüzéréen, ezzel kapcsolatban semmilyen ellenzésnek nem adott hangot, a mai napig használja így is. Hasonló esetről számolt be a korábban említett ministráns kislány egyik társa, ő véletlenül összetörte nagymamája egyik szobrocskáját, amely után húsz Miatyánk volt a penitencia.³³

Szagrális és profán tárgyak keveredése

A kultikus-profán térfelosztás elvét valló kutatók is szólnak arról, hogy jelentősebb profán tárgyak is helyet kaphatnak a kultikus terekben. K. Csilléry Klára *szentsarok* szócikkében ír például a családtagok fényképeinek vagy a szabadságharc szereplőiről készült nyomatok szent térbe történő vegyüléséről.³⁴ Az előbbit többen is megfigyelték a jelenkori otthonokban. Lengyel Ágnes és Limbacher Gábor a századforduló polgárosodásának egyik fejleményének tartja a családi fényképek szentképek közé rendezését a Palócföldön.³⁵ Bárth János a székelyvassági hegyi tanyáknál írta le ezt a keveredést.³⁶ Pócs Éva Gyimesközéplekon figyelt fel arra, hogyan alkotnak pillanatnyi kompozíciókat vagy versengenek a lakásdekoráció fő helyéért szent és profán képek.³⁷ Iancu Laura pedig épp a másik oldalról kiindulva, a profán fényképek vizsgálata során figyelt fel a szent és profán tárgyak

32 88 éves nő, 2018. 08. 31.

33 7 éves lány, 2018. 08. 30.

34 K. Csilléry Klára (1981) 669-671.

35 Lengyel Ágnes & Limbacher Gábor (1997). *A Szent és a Profán. Népi vallásosság a Palócföldön*. Balassagyarmat, Nógrádmegyei Múzeumok Igazgatósága és a szerző.

36 Bárth János (2006). Jézus dicsértessék! *A székelyvassági hegyi tanyák népének vallási hagyományai*. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeum Szervezete. 45-46.

37 Pócs Éva (2007) 395.

vegyes megjelenésére a moldvai Magyarfaluban.³⁸ Csíkszentdomokoson ez a kevertség többféle módon jön létre. Gyakran állítják a képeket vegyesen egy éjjeliszekrényre, polcra vagy a konyhakredenc üveges részébe. Előfordul, hogy a nagyobb méretű szentkép keretébe tűzik a családi képeket, ennek fordítottja, amikor családi kép keretébe tűzik a kisebb szentképeket. Arra is látni példát, hogy egy nagyobb képkeretet csak kisméretű szentképekkel, családi képekkel és rózsafüzér titok kártyákkal töltenek ki. Számos kihelyezett fotó már önmagában is vegyes, azaz profán és szakrális tárgyú is egyben: az úrnapi körmenet, személyes vagy közösségi (énekkar, táncsoport) évfordulók alkalmával a templom előtt készültek, gyakran székely viseletben.

Vannak, akik ebben a szent terek deszakralizálódását látják, mások, például Limbacher Gábor és Lengyel Ágnes ennek éppen az ellenkezőjét:

„Volt, ahol elhelyezésük a szentsarok deszakralizálódási folyamatához járult hozzá, vidékünkön azonban, a vallásos tudat erős beágyazottsága folytán, a fényképek a család szakralitásba vonását szolgálták.”³⁹

Pócs Éva szerint a gyimesiek ezzel a szentek védelme alá helyezik a családtagokat, a csíkszentdomokosiak is segítő, óvó, szerencsét hozó szerepről beszéltek. Ez hangsúlyosan igaz az elhunyt családtagok esetében. A keretezett képekre rózsafüzért is akaszthatnak, ez viszont nem kizárólag a halottak képeinél történik így.

K. Csilléry szócikkében a másik példa a keveredésre a szabadságharc szereplőiről készült nyomatok voltak. Ezeket felfoghatjuk politikai, nemzeti identitást kifejező szimbólumokként, amelyek megfelelői ma is megtalálhatóak itt: a székely és magyar zászlók, kokárdák egységes kompozíciót alkotnak a csíksomlyói búcsús kitűzővel. A családi fényképek és ezek az identitásjelzők vegyülése a kultikus tárgyakkal könnyen megérthető, hiszen a család és a haza fogalmai is szentnek minősülnek a maguk módján. Ezzel szemben a megmagyarázhatatlan, esetleges keveredések is mindennaposak.

³⁸ Ilancu Laura (2007) 416.

³⁹ Lengyel Ágnes, Limbacher Gábor (1997) 150.

A hagyomány meghatározó szerepének megszűnése után más elvek, törvényszerűségek mentén jönnek létre a lakóterek szakrális kompozíciói. Egy ilyen törvényszerűsége hívta fel a figyelmet Pozsony Ferenc, aki szerint a házak szakrális tárgyakkal való telítésének háttérében nem buzgó vallásos hit, hanem a presztízis kifejezése áll.⁴⁰ Pócs Éva megfigyelése szerint is a nagyméretű, látványos képeknél a kultuszban betöltött szerep helyett a presztízsszimbólum-szerep a döntő.⁴¹ Ezek mellett esetlegesen kap helyet egy gyakori presztízis- és divattárgy: a karóra alakúra gyártott falióra, amely Csikszentdomokosra szintén jellemző. Iancu Laura Magyarfaluban szerzett tapasztalatai megerősítik, hogy a vallásos mellett a dekoratív jelleg, a helyi és aktuálisan divatos ízlésnek megfelelés is fontos tényező. Ugyanitt azt írja:

„A szentképek és a köréjük helyezett profán tárgyak elrendezésében mesterkélt volna bármiféle általános logikai elv vagy koncepció feltételezése. A helyi stílus, ízlés és az új divatok hatására állandó változásban van.”⁴²

Többen a parasztok polgárosulásának folyamataiban látják a hagyományos kultikus-profán térfelosztás megszűnését. Gunda Béla társadalmi, gazdasági tényezőkre és szemléletváltásra vezette ezt vissza.⁴³ Barna Gábor kunszentmártoni kutatásai alapján a szobaberendezés változásának szerepét hangsúlyozza:

„A hagyományos értelemben vett szent sarok általában megszűnt, megszűnőben van. A kispolgári jellegű, két háború között divatos lakószoba garnitúrák módosították a szakrális tárgyak korábbi elhelyezését.”⁴⁴

40 Pozsony Ferenc (1997)

41 Pócs Éva (2007) 395.

42 Iancu Laura (2013) 316.

43 Gunda Béla (1961) 247.

44 Barna Gábor (2015). A szakrális környezet tárgyai Kunszentmártonban. In Barna Gábor, Hegedűs Krisztián, Pusztai Gabriella (szerk.), *Tanulmányok a 18-20. századi Kunszentmárton vallási életéről* (163-169). Szeged: MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport. 168.

Pócs Éva nincs meggyőződve arról, hogy valaha is létezett volna a kultikus a profántól elválasztó hagyomány. Tanulmánya végén a térfelosztás elvének felülvizsgálását sürgeti:

„Jó volna egy országos, illetve a magyar nyelvterület egészére kiterjedő elfogulatlan, szakmai előítéletektől mentes felmérést végezni, különösen figyelve a pillanatnyilag »szentsarok-mentes«-nek látszó keleti területekre.”⁴⁵

Azt gondolhatnánk, hogy a hagyományos kultikus-profán rend meg bomlása után a szakrális tárgyak tiszteletük okán a reprezentációs célokat szolgáló terekbe kerültek. Ez valóban igaz abból a szempontból, hogy a használaton kívül eső tisztaszobában gyakran találkozhatunk gondosan kialakított kompozíciókkal. Pócs Éva azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a tisztaszoba presztízs, dekoráció és emlékgyűjtemény. A célja a reprezentáció és az emlékek őrzése, az élő kultuszok tárgyait a mindennapokban használt terekben kell keresnünk.⁴⁶ Bárth János is ír arról, hogy a reprezentációs szoba mellett az alsókonyhában, alsószobában és más lakóterekben egyaránt találhatóak szent tárgyak.⁴⁷ Pozsony Ferenc a vizsgált moldvai család házában 103 szakrális jellegű tárgyat számolt össze, amely a teljes tárgykészlet 23%-át teszi ki. Ebből a többség, 63 a tisztaszobában volt, ezután a hálószoba következett 28 tárggyal, a konyhában 7, az előszobaszerű pitvarban 5 darab.⁴⁸

A csíkszentdomokosi tapasztalataim azért nem állíthatók tisztán szembe mindezekkel, mert nincs egy általánosítható lakásbeosztás. A szocialista típusú házak esetében valamelyest jobban elkülönülnek az egyes helyiségek és funkciók, így egyértelműen elkülönült tisztaszobák kialakítására is van lehetőség. Ezzel szemben a régebbi parasztházakban és ezek bővített változataiban többnyire egy központi helyiség jellemző, amely egyszerre konyha, étkező és nappali. Ha a családban él idősebb szülő, akkor ő éjjel-nappal ebben a helyiségben tartózkodik, egyedül élő idősök pedig többnyire már csak ezt az egy szobát használják. Ezekben a terekben valójában bármely

45 Pócs Éva (2007) 408.

46 Pócs Éva (2007) 400-401.

47 Baráth János (2006) 45-46.

48 Pozsony Ferenc (1997)

szabad függőleges és vízszintes felületen előfordulhatnak szakrális tárgyak, természetesen kivételt képez a tűzhely vagy a mosogató legközvetlenebb környezete, ahol fizikai károsodás érhetné őket. Kisebb-nagyobb kompozíciókat leggyakrabban kanapék vagy ágyak feletti vagy melletti falfelületeken, éjjeliszekrényeken, polcokon, kredenceken, szekrények tetején találhatunk. Csíkszentdomokoson is igaznak bizonyul Pócs Éva megállapítása, miszerint nagy ritkaság a tisztán profán fal.⁴⁹ Nemcsak kiemelt vagy tisztelt helyeken találkozhatunk szakrális tárgyakkal; ugyanúgy felfedezhetjük őket a hűtők, vagy a mikrohullámú sütők tetején, a konyhapult fölötti polcokon, telezsúfolt kredencekben. Szőke Anna a Versec környéki magyar házakkal kapcsolatban kérdőjelezte meg a hagyomány meghatározó szerepét:

„Archaikus örökségnek tekinthető-e a kultikus tér képzése a lakásokban, hiszen olyan profán helyen fordulnak elő szent és profán tárgyak vegyesen, mint a TV készülék teteje, a hálószoba toalett-tükrén dezodorok és hajkefék közegében?”⁵⁰

Az eddigiek alapján úgy tűnhet, hogy a szakrális és profán dísz- és divattárgyak egységesen és rendszertelenül terítik be a lakóteret. Ezzel szemben a kompozíciók koncentrációiból kiolvashatóak egyértelmű mintázatok. A szentek segítő, óvó szerepének kiterjesztéséről már a családi fényképek kapcsán szóltam. Meghatározó tehát a védelmi szerep, mégis vannak egyéb fontos elrendezést alakító tényezők. Barna Gábor a szakrális tárgyak életpályáját végigkövetve ír arról, mennyire személyhez kötöttek ezek, hogy értéküket leginkább a használói által hozzájuk társított emlékek adják.⁵¹ Ezt a gondolatot folytatom azzal, hogy még a tárgyak elrendezése is szorosan személyhez kötött. Értem ezt egyrészt abból a szempontból, hogy nagyban függ az egyén motivációjától és ízlésétől, hogy milyen kompozíciókat hoz létre, másrészt pedig abból a szempontból, hogy a rá jellemző mindennapi rutin is jelentős szereppel bír a tárgyegyüttesek spontán módon történő kialakulásában. Az előbbi kategóriához tartoznak például a falak vagy a repre-

49 Pócs Éva (2007) 387.

50 Szőke Anna (2006). Írott és képi azonosítók. A képkultusz szerepe a Versec környéki magyarság fennmaradásában. In Barna Gábor (szerk.), *Kép, képmás, kultusz* (146-159). Szeged: Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék. 157-158.

51 Barna Gábor (2003) 9-10.

zentációs terek kompozíciói, hiszen ezeket ritkán változtatják. Az utóbbihoz pedig a használat során kialakuló minden esetleges tárgye gyűttes, amely bármilyen formát felvehet. Csíkszentdomokoson láttam élelmiszerek, gyógyszerek, kozmetikumok közé vegyülni kisebb szentképeket és tárgyakat. Ez különösen igaz idősek esetén, mivel a kor előrehaladtával egyre jobban leszűkül az élettérük.

1. kép: Az élettér leszűkülésének következtében az ágy köré koncentrálnak a szakrális és a profán használati tárgyak is. (Csíkszentdomokos, Hargita megye) (A szerző felvétele 2018.08.30. 10:15)

Amikor már egy külön reprezentációs tér rendben tartása túl nagy feladattá válik, az állandó és pillanatnyi kompozíciók egyaránt a napközben is használt ágy köré koncentrálnak. Továbbá szerepet játszik még a korábban említett védelmi és társaságot jelentő funkció is. Ebben a kiszolgáltatott életkorban a legintimebb közelségbe kerülnek a szent tárgyak. Még ha korábban nem is volt buzgó vallásos hívő, ugyanolyan személyétől elválaszthatatlan lesz a kedvenc rózsafüzére, mint például a szemüvege. Ez a mindennapos, intenzív használatban történő bekeveredés nem a szakralitással szembeni tiszteletlenség jele.

Véleményem szerint inkább arról lehet szó, hogy a helyiek számára a hit a mindennapi életbe mélyen beágyazott. A csíkszentdomokosiak nemcsak az ünnepnapok alkalmával gyakorolják a hitüket és nemcsak a ház legmél-

több helyein adnak ennek tárgyiasult kifejezést. Az életük olyan szerves és elválaszthatatlan részét képezi, hogy a mindennapi rutin kiküszöbölhetetlenül újratermeli az egyszerre szent és profán tárgyegyütteseket. Az olyan eleve vegyes tárgyak, mint a szentképpel kombinált óra, vagy a csíksomlyói Máriás hőmérő a külső szemlélő számára megbotránkoztató lehet, használóik figyelmét viszont még olyan hétköznapi szituációk közben is a szentség felé terelik, mint az idő vagy a hőmérséklet leolvasása. A profán így nem deszakralizálja a szent tárgyat, hanem, mint ahogyan Lengyel Ágnes és Limbacher Gábor megfigyelte a palócok esetében, az erős hit által szakralizálódhatnak a profán tárgyak. A legegértelműbb példa erre a rádió, amely modern elektromos készülékként eredetileg egyértelműen profán tárgy. Épp Csíkszendomokost alapul véve írt az erdélyi Mária Rádióról és hatásáról tanulmányt Fábián Gabriella.⁵² Ebben látható hogyan válik az adóval együtt a vevőkészülék a szakrális kompozíciók szerves részévé, esetenként pedig központi elemévé. Érdekes modern jelenség továbbá a szakrális tér kiterjesztése a virtuális térre. Egy középkorú csíkszentdomokosi nő súlyos betegségéből való gyógyulása után egy olyan Facebook csoportot hozott létre, ahol naponta szent képeket és imákat oszt meg. Maga a számítógép, amelyről ezt végzi, eredetileg szintén tisztán profán tárgy, viszont szakrálissá válik a rajta végzett tevékenység által. A készülék szakrális szerepét egyértelműen jelzi, hogy épp egy szakrális kompozíció alatt kapott helyet. Az interneten keresztül számos látnok története vált ismertté a faluban, széles körben elterjedtek még a házilag nyomtatott vagy fénymásolt Medjugorje-i Mária üzenete, vagy a főleg a skapuláris társulatokhoz kötődő „*Jézus a mi Megváltónk*” kép. Ezeket gyakran társulatvezetők osztják ki, imaalkalmakon cserélhetik.

Szakrális tárgyak használata és funkciói

Már a korábbi fejezetekben is tettem említést a tárgyakhoz kapcsolódó gyakorlatokról. Ezek számbavétele hasznos szempontokkal gazdagíthatja a csíkszentdomokosi szakrális terekről tett megállapításaimat. Az egyes kompozíciók és hozzájuk kötődő gyakorlatok viszonylag jól elkülönülő funkciók

---

52 Fábián Gabriella (2018b)

szerint csoportosíthatók. Ezek között nem állapítható meg hierarchia, nincs a kultikus tereknek egyértelműen megállapítható elsődleges funkciója. A szent terek kialakításának módja és az itt végzett gyakorlatok esetében a legfőbb meghatározó tényező a szakrális kompozíciókat kialakító család vagy egyén saját motivációja. Kutatásom tapasztalatai alapján öt ilyen kisebb-nagyobb átfedésben lévő funkciót különítettem el, melyek a következők: (1) dekoráció és reprezentáció, (2) védelmi és segítő szerep, (3) megemlékezés és elhunytal való kommunikáció, (4) szimbolikus társaság, (5) templom helyettesítése. Ezek többnyire együttesen jelennek meg, mégis kiolvasható marad a kompozíció létrehozójának szándéka.

Dekoráció és reprezentáció

Pozsony Ferenc tanulmányában a szakrális tárgyak halmozásának indokaként a divatot és nem a mély vallásosságot nevezte meg. Ez több tényezőre visszavezethető, ezek közül az egyik a földtulajdon értékének csökkenése, mely által az otthonok váltak a vagyon kifejezőivé.⁵³ Iancu Laura is alapvető fontosságúnak tartja a dekorációs igényt,⁵⁴ Pócs Éva pedig a védelmi funkció mellett épp a reprezentációs szerepről ír a legtöbbet.⁵⁵ Egy csikszentdomokosi férfi szavai is megerősítik mindezt:

„A csóré falat nem nézheti az ember!”⁵⁶

Az otthonok szakrális jelképekkel történő ellátása egyesek számára alapvető követelmény:

*„-Milyenek gondolja azokat a házakat ahol egyáltalán nincsenek kint ilyenek?
-Hát milyenek gondolom. Ott nincs es boldogság és nincsen semmi ilyen elemene-
tel.”⁵⁷*

53 Pozsony Ferenc (1997)

54 Iancu Laura (2013) 317, 329.

55 Pócs Éva (2007)

56 60 éves férfi, 2018. 08. 28.

57 88 éves nő, 2018. 08. 31.

Az ezeket mellőző háztartások lakóiról egy buzgó vallásos idős nő a következőképp nyilatkozott:

„Azok farizeusok!”⁵⁸

Természetesen ennél megengedőbb állásponttal is lehet találkozni, egy hasonló korú szintén erős hitű nő szeretettel beszélt arról az egyik barátnőjéről.

„Megpróbálta hogy ő is egy olyan oltárkát [hoz létre], no de nem ment. Mondom nem baj, nem szabad, akkor magadban végezzed az imádságot.”⁵⁹

Tehát az értékrendje szerint a hit az igazán fontos és nem az ezt kifejező tárgyak.

Védelmi és segítő szerep

Detrichné Török Zsuzsanna moldvai csángók között végzett kutatása szerint a kultikus tárgyak esetében nem az esztétikai szempont a meghatározó, ehelyett egy praktikus-funkcionális indok, a tér megszentelése.⁶⁰ Pócs Éva ezt a védő szerepet tartja az elrendezést alakító elsődleges tényezőnek:

„A szentek képmásainak mint védelmi rendszernek a szerepe még világosabb, ha e magányosan élő öregekre gondolunk, akik a hirtelen haláltól vagy az éjszakai démontámadásoktól való félelmükben sokszor fordulnak esti imáikban a képmások szentjeihez és különösen Szűz Máriához.”⁶¹

A gyimesi házakban ezért kerülnek szentképek törvényszerűen az ágyak, ajtók, ablakok fölé, sokkal inkább védő amulettek ezek, mint kultusztárgyak. Csíkszentdomokosra is többnyire érvényesek ezek a megállapítások; az

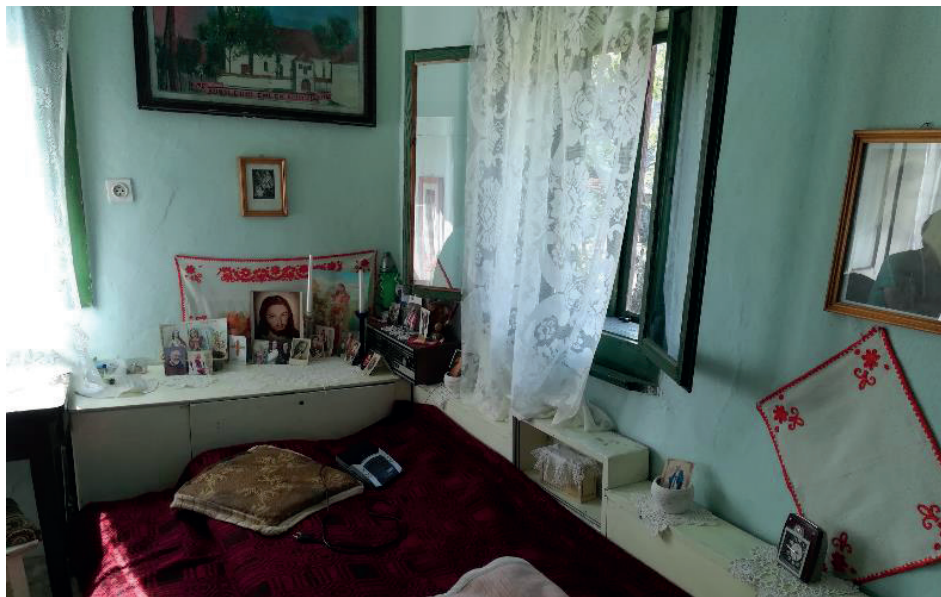
58 78 éves nő, 2018. 08. 30.

59 77 éves nő, 2018. 08. 30.

60 Detrichné Török Zsuzsanna (1990). Kultúra és szakralitás a moldvai csángóknál. *Szociológia*, 3-4, 223-236.

61 Pócs Éva (2007) 406.

ágyak fölé mindenképp kerülnek szakrális tárgyak, azonban itt az ajtók és ablakok fölé helyezés nem jellemző.

2. kép: Szakrális tárgyakkal körülvett ágy, a fő kompozícióban rádióval. (Csíkszentdomokos, Hargita megye 2018.), (A szerző felvétele 2018.08.27. 11:33)

A védelmi szerep egy egyedül élő idősebb nő esetében volt a legegységesebb. Ő egy lidércnyomásos álom után vette körbe az ágyát szakrális tárgyakkal, amit konkrétan meg is fogalmazott:

„Ezeket én hittel tettem ki. [...] Bizony-bizony támad az ördög és akkor én hiszek benne, hogy itt vannak. [...] Én úgy érzem, hogy ez az én szentélyem, és ők tényleg segítségemre vannak, ezért raktam ki.”

A kompozícióban több Szent Mihály arkangyal és Szent Antal kép is található, hozzájuk a védelem miatt rendszeresen imádkozik. A további védelem biztosítása érdekében az ágya végénél egy palackban szenteltvizet tart, mellyel lefekvés előtt mindig behint az ágyát.

„Szent Mihály arkangyal védelmez. [...] És itt a szenteltvizem [...] én meglocsolom mikor kell a házat vele és az ágyat es. Este mielőtt fekszem le az ágymat bélocsolom. Vékonyan, minden este, én nem törődöm hogy mi lesz, nem idegeskedem magamat hogy meg tud-e támadni vagy nem.”⁶²

A szenteltvizet tarthatják kerámia vagy műanyag szenteltvíztartóban, egyszerű vagy lourdes-i Mária alakját formázó műanyag palackban. Valamelyest ehhez a funkcióhoz kapcsolódik az új tárgyak megáldásának gyakorlata. Ez történhet a csíksomlyói szerzetesek által, akiktől kérhető a kegytárgyboltban vásárolt portékák megáldása. Amikor erre nincs lehetőség, a hívők maguk is megáldhatják a tárgyakat úgy, hogy a csíksomlyói Mária szobor lábához érintik. Egy középkorú nő arról mesélt nekem, hogy kihelyezés előtt az új kegytárgyakat megáldja ezzel a módszerrel.

„Hát legyen megszentelve szenteltvízzel [...] Általában ha olvasót, valami olyant veszek elviszem Csíksomlyóra, oda a Máriához, a Máriának a lábához érintem oda.”⁶³

A szenteltvíz mellett más szentelmények is védelmi funkciót látnak el. A szentelt gyertyát leginkább a különösen vészterhes időszakok alatt gyújtják meg, a szentelt barkát, *pimpót* pedig a vihar eloszlataésért dobják tűzbe mind a mai napig Domokoson.

A terepmunka során vizsgált tárgyak közül az egyik legrégebb is ehhez a funkcióhoz kötődik. A legidősebb adatközlőm otthonában egy őrző angyal kép volt kihelyezve. Ezt még szüleitől örökölte, ők a munka miatt nem tudtak rá és testvéreire kellőképp odafigyelni, viszont úgy érezte az angyal rájuk is vigyáz.⁶⁴

Számos házban megtalálható a *Jézus, a Mi Megváltónk* feliratú fénymásolt kép. A hátoldalán szereplő *Békefelhívás* szövege szerint

„Ez a kép a mai napi[g] az egyetlen hiteles, valós Jézus Arc.” továbbá „Ez nem csodatévő kép, hanem békét sugárzó, amely ezreknek hozott lelki megnyugvást, ami magában is valós csoda.”

62 68 éves nő, 2018. 08. 27.

63 64 éves nő, 2018. 08. 26.

64 88 éves nő, 2018. 08. 31.

Egy idős nő pedig az óvó-védő szerepe miatt otthonának minden helyiségébe kihelyezte. Rendkívül népszerű tárgytypus még a fluoreszkáló fatimai Mária szobor. Egyesek talán szentségtörésként értékelnék ezt, a helyiek számára viszont megnyugvást és biztonságérzetet ad, ha az éjszakai sötétben is rátekinhetnek.

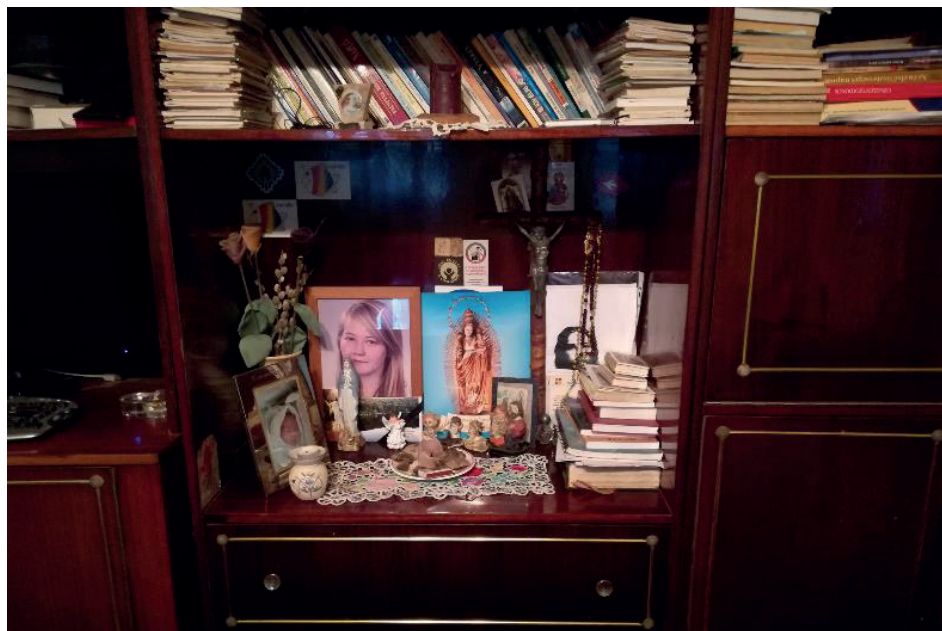
Az otthonokon kívül is szent védelmet jelent a magukkal vitt vagy az autó visszapillantó tükrére akasztott rózsafüzér. Ennél is közelebbi védelmet szolgáltat a folyamatosan a testen viselt skapuláré, vagy skapuláré érem. A kármelita szerzetesektől eredő gyakorlat szerint a folyamatos viselés az Isten előtti állandó jelenlétet, szüntelen imádságot jelképezi. Aki életében és halálakor is a skapulárét hordja elkerüli a kárhozatot és rövidebb időt kell a tisztító tűzben töltenie.⁶⁵ Nemcsak védelmet, hanem segítséget és szerencsét is várnak a kultusztárgyaktól. Különösen igaz ez azon a szentek esetében, akik életük során hasonló nehézségekkel küzdöttek meg.

Megemlékezés és az elhunytal való kommunikáció

A védelmi funkció is részben jelen van abban az esetben, amikor a szakrális kompozíció az elhunyt családtagokra való megemlékezést szolgálja. Leginkább ezeknek a családtagoknak készítenek nagyméretű portrét, melyek a szoba dekorációjában hangsúlyos ponton kapnak elhelyezést. Ez megegyezik azzal a gyakorlattal, amit Pócs Éva figyelt meg. Ekkor a kihelyezett tárgyak nem a család, hanem elsősorban az holtak túlvilági védelmét szolgálják. Lehetőséget ad az ilyen céllal létrehozott kompozíció a megemlékezésre és az elhunytal való kommunikációra.

---

65 skapuláré – Magyar Katolikus Lexikon Hozzáférés: <http://lexikon.katolikus.hu/S/skapul%C3%A1r%C3%A9.html> 2018. 12. 21.

3. kép: A család elhunyt gyermekei számára, a Schönstatt Mozgalom alapján berendezett házi szentélye. (Csíkszentdomokos, Hargita megye), (A szerző felvétele 2018.08.26. 19:32)

„Hát ők mindig közöttünk vannak, tehát ők nem úgy távoztak el, hogy teljesen az életünkéből. Hanem így éljük meg, úgy próbáljuk megélni hogy közöttünk vannak, csak éppen nem érzékelhetően. Néha-néha csakúgy gondolatban, hát nemcsak gondolatban mert azért az ő segítségük elég gyakran kérjük, ezért feltétlenül a családi szentélyben a helyük. [...] Itt vannak tulajdonképpen az életünk legfontosabb személyei, vagy az életünknek az értelmei is tulajdonképpen? Csak hogy, hát őket csak így mint fénykép, vagy mint emléktárgyak tudjuk megjeleníteni. Tudjuk, hogy a túlvilágon ott vannak, vagy akár itt jelenleg is itt vannak az életünkben, de a mi korlátaink csak idáig jutnak el, így tudjuk látni őket. Lélekben tudunk kommunikálni, egyesülni de fizikailag csak ennyi.”⁶⁶

Ahogy a szentek esetében teszik, imádságon keresztül, lélekben kommunikálnak szeretteikkel épp úgy, mint Gyimesközéplokon.⁶⁷ Részben ezt a célt, és a veszteség okozta fájdalom enyhítését szolgálhatja az a törekvés is, hogy a képmáson keresztül szimbolikus módon bevonják a család életébe.

Szimbolikus társaság

Nemcsak a családtagok, hanem a szentek képei is szimbolikus társaságot jelenthetnek. Erről Iancu Laura írt a magyarfalusiak esetében,⁶⁸ itt is megfigyelhető az egyedül élő idősek körében. Adatközlőim is beszámoltak arról, hogy valamelyest enyhítik számukra a magányt, élhetőbbé teszik a környezetüket.

„Mikor nem tudok elmenni a templomba akkor ott vagyok [a képeknél] és az Úrjézus örökké velem van és [...] és segít, nagyon sokat segít. És Mária is nagyon sokat segít, ez visz engemet az imákba is. Nagyon sokat imádkozok és hiszek is.”⁶⁹

Különösen közelinek érzik magukhoz a velük azonos nevű szenteket.⁷⁰ Egy ruhaboltos nő ilyen segítő szerepről számolt be.

„Szent Erzsébet pedig, Erzsébet vagyok, őt választottam, a védőszentem. És vele különösen olyan kapcsolatom van, hogy segít a ruhaújításban. És jobban odafigyelek, hogy hova menjen inkább az az adomány. Hogy imába lekérem és akkor úgy vagy az a személy jó be az üzletbe, vagy megszólítom és elfogadja. Ez így működik.”⁷¹

Egy idős nőtől megkérdeztem hogy érezné magát, ha egy olyan házban kellene laknia, ahol nincsenek kint szentképek. Azt válaszolta: „Üres lenne [...] mint egy kórház.”⁷² Ez többek között szintén a környezet emberközelibbé

67 Pócs Éva (2007) 397.

68 Iancu Laura (2013) 327.

69 64 éves nő, 2018. 08. 26.

70 68 éves nő, 2018. 08. 27.; 56 éves nő, 2018. 08. 28.

71 51 éves nő, 2018. 08. 28.

72 80 éves nő, 2018. 08. 28.

tételének igényét jelenti. Ugyanígy a magányt enyhítheti a rádióhallgatás. A magányos időseknél gyakran egyedül ez szolgáltatja az emberi hangot.⁷³

Templom helyettesítése

Az idősek, betegek, mozgásukban korlátozottak bizonyos esetekben nem tudnak önállóan eljárni a falu templomába. Ezért a templom pótlása is lehet egy olyan funkció, amelyet ezek a szakrális kompozíciók elláthatnak. A legtöbb esetben ez az imavégzés helye, ennek tárgyasult jelei az imaszövegekkel ellátott képek, imakönyvek, imafüzetek. Iancu Laura az imafüzetek, rózsafüzér titkok templomi liturgiát helyettesítő szerepéről írt:

„Különösen az idősek körében elterjedt hit, hogy a rózsafüzér a »legfontosabb imádság«, ami a mozgáskorlátozottak számára a misével egyenértékű vallásos cselekménynek számít.”⁷⁴

Nemcsak a nyomtatott, hanem egyéb médiumok is szolgálhatnak pótlékként, így például a rádió. A 24 órán keresztül egyházi műsort szolgáltató Mária Rádió rendkívül népszerű Csíkszentdomokoson, sokan hallgatják, szépnek és tartalmasnak ítélik. Vannak, akik ennek az adónak a hallgatására külön készüléket tartanak fenn, ebben az esetben Mária Rádiónak nevezik magát a készüléket, nemcsak az adót. Sokaknál folyamatosan szól, éjszaka is lehalkítva vagy egy kisebb készüléket a párna mellé helyezve. Az egész napot szervezheti: reggel az itt közvetített egyházi éneke ébrednek, napközben és éjjel a közvetítéssel közösen mondanak imát. Ilyenkor bekerülhet a ház legfőbb szakrális kompozíciójának központjába. Számukra a Mária Rádió a körülötte elhelyezett kultusztárgyakkal válik a templom pótlékává, a helyi liturgiát pedig az éppen aktuális élő közvetítés helyettesíti.⁷⁵

73 Fábíán Gabriella (2018b) 8-10.

74 Iancu Laura (2013) 265.

75 Fábíán Gabriella (2018b) 10-12.

Összegzés

A Csíkszentdomokoson végzett egy hétnyi kutatómunka során egy buzgó vallásos közösség képe rajzolódott ki előttem. Az otthonok szakrális tárgyegyütteseinek vizsgálata során kevésbé tűnt meghatározónak a Gunda Béla és K. Csilléry Klára által leírt kultikus-profán tértagolási hagyomány. Szinte teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy a mai csíkszentdomokosi otthonokra nem jellemző a szent és profán tér vagy tárgyak elkülönítése. Ehelyett a szakrális és profán tárgyak különböző tárgyegyütteseket, kompozíciókat alkotnak. A hagyomány meghatározó szerepének megszűnése után más elvek, törvényszerűségek mentén jönnek létre ezek, fontos azonban kiemelni, hogy nem kizárólag a reprezentációs célokat szolgáló terekbe kerültek. Ugyan gyakran találkozhatunk itt gondosan kialakított kompozíciókkal, azonban a tisztaszoba célja a reprezentáció és az emlékek őrzése; az élő kultuszok tárgyai a mindennapokban használt terekben kapnak helyet. Így nemcsak kiemelt vagy tisztelt helyeken találkozhatunk szakrális tárgyakkal, ugyanúgy felfedezhetjük őket a hűtők, vagy a mikrohullámú sütők tetején, a konyhapult fölötti polcokon, a telezsúfolt kredencsekben.

A családi fényképek és a különböző identitásjelzők szinte törvényszerűen vegyülnek a szakrális tárgyak közé. Egy egymás mellé halmozó tendencia jellemző, ahol a régebbi, esetleg divatjamúlt tárgyak sem kerülnek ki a kompozíciókból, legfeljebb átengedik a fő helyet az újabbak számára, amely magatartás a megőrzésnek kedvez. A tárgyak értelmezése és elrendezése is szorosan személyhez kötött. Nagyban függ az egyén motivációjától és ízlésétől milyen kompozíciókat hoz létre, másrészt rá jellemző mindennapi rutin is jelentős szereppel bír a tárgyegyüttesek spontán módon történő kialakulásában. Mindennaposak az élelmiszerek, gyógyszerek, kozmetikumok közé vegyült kisebb szentképek és tárgyak. Különösen az idősek esetén, mivel a kor előrehaladtával egyre jobban leszűkül az élettérük, ilyenkor az állandó és pillanatnyi kompozíciók egyaránt a napközben is használt ágy köré koncentrálódnak. A mindennapos, intenzív használatban történő bekeveredés nem a szakralitással szembeni tiszteletlenség jele. A vallásosság az életük olyan szerves és elválaszthatatlan részét képezi, hogy a mindennapi rutin kiküszöbölhetetlenül újratermeli az egyszerre szent és profán tárgyegyütteseket. A profán így nem deszakralizálja a szent tárgya-

kat, hanem az erős hit által szakralizálódhatnak a profán tárgyak, akár a rádió és a számítógép is.

Az egyes kompozíciók és hozzájuk kötődő gyakorlatok viszonylag jól elkülönülő funkciók szerint csoportosíthatók. A szent terek kialakításának módja és az itt végzett gyakorlatok esetében a legfőbb meghatározó tényező a szakrális kompozíciókat kialakító család vagy egyén saját motivációja.

A csíkszentdomokosi otthonok szakrális kompozíciók ugyan nem szigorú szabályszerűségek mentén jönnek létre, viszont minden esetlegességük ellenére egyértelműen tükrözik a helyiek erős hitét. Nemcsak az idősek, hanem a fiatalabb generációk is mélyen vallásosak. Mindenképp érdemes lesz figyelemmel kísérni milyen tárgyegyüttesek jönnek létre az újabb kultuszok, stílusirányzatok vagy technológiai eszközök megjelenése után.